

BOEK

MARCEL MARIËNS VALSTRIKKEN

Het eigen creatieve werk van Marcel Mariën (1920-1993) – subversieve objecten, collages, poëtische teksten, foto's en een film – is lang in de schaduw gebleven van zijn andere activiteiten. Mariën was een vertrouweling van René Magritte en Paul Nougé, archivaris en tekstheerzorgers van de Belgische surrealistische beweging, uitgever

van het tijdschrift *Les Lèvres nues* dat als geen ander, ook op een moment dat Magritte al aan de commercie ten prooi was gevallen, de strijdkreet van Nougé bekrachtigde: 'L'Expérience continue'. De kunstwetenschapper Mieke Bleyen ontwerpt in 'Minor Aesthetics. The Photographic Work of Marcel Mariën' (oorspronkelijk een doctorale dissertatie) een theoretisch kader om de aparte positie van Mariën recht te doen. Hoewel hij objectief bekeken (te) laat kwam en zijn meeste werk in de periode 1950 tot 1990 is ontstaan, vindt ze niet dat hij tot de 'arrière-garde' van het surrealisme mag worden gerekend. Daarvoor is zijn werk nog te provocerend en toekomstgericht. Bij Deleuze en Guattari haalt ze het concept van een kleine of 'minderheidsliteratuur' die volgens haar als gegoten op de esthetiek van Mariën past; het werk opereert in het midden tussen de hoge cultuur en haar marges (pornografie, bijvoorbeeld) en neemt een eigen houding in tegenover de historische tijdslijn. Tijd wordt een ruimte waarin heen en weer kan worden gereisd, standpunten en houdingen kunnen worden herzien en opnieuw tot leven gebracht.

Les Lèvres nues overbrugde twee generaties surrealistes (die van het interbellum en de naoorlogse) en vormde de schakel met de Lettristen, later de Situationisten, die de recuperatie van de avant-garde door de kunstmarkt wilden opheffen en het oorspronkelijke idee van de avant-gardisten – de opheffing van de barrière tussen kunst en leven – letterlijk in de praktijk wilden brengen. Toch onderkent Bleyen een verschil: Guy Debord en de zijnen kiezen voor nieuwe ervaring, de Brusselse surrealistes werken via visuele en verbale representatie. En ook: de Belgen zijn afkerig van het door de Situationisten gesmaakte 'authentieke' en geven de voorkeur aan de leugen, de vervalsing en de mystificatie.

ARBEID

Een intelligente, meer-perspectivische analyse van Mariëns fotosequentie met commentaar

van Meuniers standbeeld van de 'Dokwerker' in Antwerpen maakt duidelijk hoe beweeglijk Mariën dacht over de verstarde visie op arbeid en macht die in standbeelden tot uiting komt. Hij deconstrueert de representatie van werk door bijvoorbeeld Meuniers beeld in een collage naar de piramide van Gizeh te verplaatsen: een herterritorialisering van het werk onder het kapitalisme naar de slavernij in het oude Egypte. Het belangrijkste voor Mariën was dat standbeelden (die meestal nauwelijks worden bekeken) onze blik veranderen.

Oppervlakkiger is de analyse van een toegeëigende en herschreven fotoroman (*Les Lèvres nues*, 1955), een explosief mengsel van beeld- en teksttaten uit de lage en hoge cultuur. Bleyen gaat hier te weinig in op de verwantschap met de kritische Britse popart, als wilde ze Mariëns afkeer en behoefte tot afgrenzing van eigentijdse stromingen te slaafs delen. Veel sterker is haar analyse van de machtsgreep van de markt en de bourgeois, die ook het meest buitenissige avant-gardewerk na een tijd als 'kunst' onschadelijk maakt. Het beruchte fake pamflet van Magrittes werken tegen verlaagde prijs 'Grande baisse / et la fête continue!' (1962) wordt hier meesterlijk toegelicht.

NAAKTE VROUWEN

In een laatste deel belooft Bleyen een close reading van Mariëns uitdagende fotoboek 'Woman Ajar' (1985, in het Nederlands verschenen als 'De openstaande vrouw'). Het bevat honderd groten-deels expliciete afbeeldingen van naakte vrouwen. De foto's tonen het hele lichaam, als de blaazenering in 16de-eeuwse liefdessonnetten van het gezicht naar beneden afdalend en lang verwijlend bij wat Courbet schilderde als 'L'Origine du monde'. De meeste foto's tonen partiële lichaamszones, vergezeld van een stukje speelgoed of een toeristisch souvenir (een fallisch Eiffeltorentje, bijvoorbeeld). Het zijn in goede surrealistische traditie be- en vervreemdende combinaties, zeker door het naakt dat een sterke affectieve reactie

teweegbrengt, tussen aantrekking en ontzetting. Eigenlijk gaat het om een dubbele aanslag: een op de zedelijkheid en een op de goede smaak.

Hoewel de auteur inzage had in de privéfotoalbums van Mariën en uit de vergelijking met de naaktfoto's daarin interessante sporen had kunnen bewandelen, lost ze haar belofte van een close reading slechts beperkt in. Ze verschuilt zich achter feministische theorie, te algemene uitweidingen over humor en taboedoorbreking en komt niet veel verder dan de situering tussen kunst en porno, amateur en professioneel, privé en publiek. Hier wordt de beperktheid van een 'wetenschappelijk' discours over kunst duidelijk. Wie op een werk als 'Woman Ajar' echt wil ingaan, moet zich ook zelf (figuurlijk) blootgeven, en dat is geen academisch gebruik meer.

Voor iemand die in de lijn van Deleuze/Guattari zo hamert op het rizoomkarakter van het werk, waarin alles samenhangt en er veel toegangen zijn, is het vreemd dat Bleyen zo weinig verwijst naar Mariëns poëtische teksten, bijvoorbeeld de 100 titels bij de foto's in 'De openstaande vrouw', terwijl het hem (net als Magritte overigens) toch duidelijk minder te doen was om visuele fraaiheden of provocaties dan om denkbeelden, d.w.z. nieuwe gedachten. Onbegrijpelijk is ook waarom de zo verwante film 'L'Imitation du Cinéma' nooit bij de deleuziaanse 'vluchtlijnen' wordt betrokken. 'Le travail reste encore à faire.'

Tot slot, voor een dissertatie die meer dan twintig jaar na dato is geschreven en kritisch gebruik maakt van hedendaagse theorieën, valt de naïviteit op waarmee Mariëns ontsnappingsstrategie aan de kunstmarkt als geslaagd en toekomstwijzend wordt voorgesteld. Ook de 'artistiek onmogelijke' foto's waarmee hij het circuit een hak dacht te zetten, werden intussen immers door het systeem gestrikt.

Erik DE SMEDT

Mieke Bleyen, 'Minor Aesthetics. The Photographic Work of Marcel Mariën', London University Press, 2014, 343 p., 30,50 euro, ISBN 978-00-5867-968-0.